

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

Π Τ Υ Χ Ι Α Κ Η Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α

Καταγραφή των αρχαιολογικών μνημείων της Αιτωλοακαρνανίας
και υποβολή των στρατηγικών Marketing για την ανάδειξη τους

ΜΕΡΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΚΙΝΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

ΠΟΥΝΤΖΑΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ Επίκουρος

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2010

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

Π Τ Υ Χ Ι Α Κ Η Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α

Καταγραφή των αρχαιολογικών μνημείων της Αιτωλοακαρνανίας
και υποβολή των στρατηγικών Marketing για την ανάδειξη τους

ΜΕΡΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΚΙΝΑ (Α.Μ. 10683)

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

ΠΟΥΝΤΖΑΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ Επίκουρος

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2010

Σελίδα 2 από 47

ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τίτλος Πτυχιακής Εργασίας:

.....
.....
.....

Ημερομηνία ανάθεσης πτυχιακής εργασίας: ...../...../.....

Σπουδαστές	(Επώνυμο)	(Όνομα)	(Αρ. Μητρώου)
1.	.....	.....	ΑΜ: .....
2.	.....	.....	ΑΜ: .....
3.	.....	.....	ΑΜ: .....

Έκθεση Έγκρισης Εισηγητή Εκπαιδευτικού:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ημερομηνία: ...../...../..... Υπογραφή εισηγητή.....

Επισήμανση

Οι διαπιστώσεις, τα αποτελέσματα, τα συμπεράσματα και οι πιθανές προτάσεις της παρούσας πτυχιακής εργασίας –εκτός των αναφορών που σημαίνονται ως λήμματα- αποτελούν προσωπικές θεωρητικές ή εμπειρικές διαπιστώσεις του σπουδαστή (σπουδάστριας) ή της ομάδας των σπουδαστών που την επιμελήθηκαν και δεν απηχούν κατ' ανάγκη τη γνώμη του εισηγητή εκπαιδευτικού, του Εκπαιδευτικού Προσωπικού του Τμήματος Λογιστικής ή του Α.Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου.

Πρόλογος

Θέμα της παρούσας πτυχιακής εργασίας αποτελεί η καταγραφή των αρχαιολογικών μνημείων της Αιτωλοακαρνανίας, καθώς και η υποβολή στρατηγικών marketing με στόχο την ανάδειξη τους. Προτού, όμως προχωρήσουμε στην ανάδειξη τους κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν πληροφορίες σχετικά με την ίδια την περιοχή της Αιτωλοακαρνανίας, προκειμένου να συντελεστεί σφαιρικότερα ο στόχος μας. Για τον σκοπό, λοιπόν, αυτό παρατίθενται στοιχεία που αφορούν στον γεωγραφικό προσδιορισμό της, τις κλιματολογικές συνθήκες, την οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων καθώς και τα σημαντικότερα αξιοθέατα της περιοχής.

Εισαγωγή

Στόχος αυτής της πτυχιακής εργασίας είναι να δοθούν κάποιες προτάσεις που στο βαθμό του δυνατού θα συμβάλουν στην προβολή όλου αυτού του αρχαιολογικού πλούτου που υπάρχει στα γεωγραφικά όρια του νομού. Προτάσεις που θα αποβλέπουν στην στρατηγική της εκμετάλλευσης του κάθε μνημείου και σαν πηγή οικονομικής ανάπτυξης αλλά και σαν κίνητρο έλξης επισκεπτών πράγμα που θα συντελέσει στην ευρύτερη αναγνωρισιμότητα της περιοχής. Ακόμα κι εμείς οι Έλληνες γνωρίζουμε την περιοχή μόνο απ' τη συμβολή της στα χρόνια της Ελληνικής επανάστασης κατά της Τουρκοκρατίας. Η ηρωική έξοδος του Μεσολογγίου έχει αποτελέσει σταθμό και έχει στιγματίσει την φυσιογνωμία του Έθνους μας. Γνωρίζουμε επίσης το Μεσολόγγι και για την ιδιομορφία της οικονομικής του ανάπτυξης που βασίζεται στην ανάπτυξη της ιχθυοκαλλιέργειας. Πόσοι όμως από μας γνωρίζουν τον πλούτο των αρχαιολογικών των χώρων και ευρημάτων. Πόσοι Έλληνες ή και ξένοι ακόμα φοιτητές της αρχαιολογίας έχουν πληροφορηθεί ότι στην περιοχή υπάρχουν κτίσματα αξίας ανάλογης με αυτήν του Παρθενώνα(βλ. Ναό του Στρατίου Διός) και των θεάτρων της Επιδαύρου και του Ηρώδειου;

Δεν είναι λοιπόν παράλογο το τόλμημα να δοθούν ιδέες και σκέψεις που θα προβάλουν αυτούς τους χώρους και θα τους δώσουν μια διαφορετική προοπτική απ' το να υπάρχουν απλά εγκαταλειμμένα και ασυντήρητα και αφύλακτα και αφώτιστα σε περιοχές δύσβατες ή και απροσπέλαστες από τα μέσα μαζικής μεταφοράς ή ακόμα και απ' τους μοναχικούς παράτολμους επισκέπτες που διψούν για γνώση και εμπειρίες.

Πίνακας Περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	σελ.5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ.6
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	σελ.7
ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ(κεφάλαιο 1).....	σελ.8
1.1 Η γεωφυσική καταγραφή της περιοχής.....	σελ.8
1.2 Η ιστορική πορεία.....	σελ.10
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ (κεφάλαιο 2).....	σελ 14
2.1 Η Αρχαία Πλευρώνα.....	σελ.14
2.2 Η Αρχαία Καλυδών.....	σελ. 16
2.3 Οι Αρχαίες Οινιάδες.....	σελ 18
2.4 Η ΑρχαίαΣτράτος.....	σελ.21
2.5 Το Αρχαίο Θέρμος.....	σελ. 23
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ (κεφάλαιο 3).....	σελ.27
3.1 Ο πολιτισμός ως τουριστικός πόρος: εννοιολογικές οριοθετήσεις, εμπορικοποίηση	σελ.27
3.2 Ο τουρισμός ..κλάδος οικονομικής δραστηριότητας με προοπτική.....	σελ.34
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ (κεφαலைο 4).....	σελ.35
4.1 Στρατηγικές marketing.....	σελ.37
4.2 Το παρον και το μέλλον.....	σελ.38
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	σελ.39
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	σελ.41

1. ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

1.1 Γεωφυσική καταγραφή της περιοχής

Η Αιτωλοακαρνανία είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση σε Νομός της χώρας. Στο νότο απλώνεται από τις ακρογιαλιές του Κορινθιακού και του Πατραϊκού Κόλπου, έως τους αχανείς υδάτινους ορίζοντες της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου και του Δέλτα Αχελώου. Το λιόγερμα το αντικρίζουν οι Ακαρνάνες στο Ιόνιο, την γαλανή θάλασσα που βρέχει τη δυτική πλευρά του Νομού και φέρνει το μαΐστρο. Υδάτινος είναι σε αρκετό μήκος και ο βοράς στο Νομό, εκεί που ο γαλήνιος Αμβρακικός γλυκαίνει το κλίμα και το τοπίο. Στα βόρεια τμήματα του Νομού, τα σύρραχα του Μακρυνόρους και κυρίως τα βουνά του Βάλτου, το Παναιτωλικό και τα βουνά της Ναυπακτίας, αποτελούν γεωλογική συνέχεια της Πίνδου. Η ανατολή του ήλιου πρωτοαντικρίζει το Νομό στα όρια με τη Φωκίδα. Στις ακρογιαλιές της Ναυπάκτου, στις δασιές κοιλάδες και τα φαράγγια του Μόρνου, αλλά και ψηλότερα, εκεί στα ορεινά φρούρια της Σαράνταινας και των Βαρδουσιών που πηγάζει ο Εύηνος.¹

Η Αιτωλοακαρνανία ιδρύθηκε ως Νομός με το διάταγμα της 15^{ης} Απριλίου του 1833, με το επίσημο όνομα «Νομός Αιτωλίας και Ακαρνανίας». Ήταν ο 6^{ος} κατά σειρά Νομός του νεοϊδρυθέντος τότε Ελληνικού Κράτους. Παρά το ότι από το 1999 καταργήθηκαν οι επαρχίες ως διοικητικές μονάδες, αυτές μένουν στη συνείδηση του κόσμου ως γεωγραφικές και γεωοικονομικές ενότητες, που έχουν τη δική τους ιδιαίτερη φυσιογνωμία και χαρακτηριστικά. Ως τέτοιες ενότητες στο Νομό διακρίνονται: α) Ο Βάλτος, β) το Ξηρόμερο, γ) το Μεσολόγγι και

---

¹ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αγρίνιο, σελ. 11-22.

η Παραχελωϊτιδα, δ) η Τριχωνίδα και το Αγρίνιο και ε) η Ναυπακτία. Επαρχία του Νομού Αιτωλοακαρνανίας ήταν από ιδρύσεως του ως το 1943 και ο σημερινός Νομός Ευρυτανίας (αρχικά επαρχία Καλλιδρόμης). Η Αιτωλοακαρνανία υπάγεται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας που εδρεύει στην Πάτρα. Τα τρία μεγάλα ποτάμια της, Αχελώος, Εύηνος και Μόρνος, οι πέντε μεγάλες λίμνες της, οι κάμποι, τα πολύκορφα βουνά, τα δάση, οι ακρογιαλιές, συνθέτουν ένα εκπληκτικό μωσαϊκό τοπίων, αντιπροσωπευτικό όλης της χώρας.

Τα ανάγλυφο του Νομού είναι εξαιρετικά ποικίλο. Εκτεταμένοι ορεινοί όγκοι εναλλάσσονται συνεχώς με ποταμοκοιλιάδες, λίμνες, προσχωσιγενείς πεδιάδες και καταλήγουν σε βραχώδεις ακτές, σε ακρογιαλιές και υγροτόπους. Η Αιτωλοακαρνανία, λόγω κυρίως της γεωγραφικής της θέσης στη νοτιοδυτική απόληξη του κορμού της Πίνδου, αποτελεί αποδέκτη μεγάλων υδροκριτικών λεκανών. Δύο μεγάλα ποτάμια διασχίζουν τη γη της. Ο θεοπόταμος Αχελώος και ο μυθικός Εύηνος (Φιδάρης). Τα ζωοφόρα νερά τους συλλέγονται στις κοίτες μετά από δαιδάλους διαδρομών, ορμώμενα από εκατοντάδες πηγές, κεφαλάρια, ρέματα και παραποτάμους. Σχηματίζουν έτσι ένα μοναδικό υδρογραφικό δίκτυο, σε περιοχές ανέγγιχτου φυσικού κάλους. Σκουρόχρωμα ελατοδάση καλύπτουν μεγάλες εκτάσεις των βουνών της Ναυπακτίας, του Παναιτωλικού και των Ορέων Βάλτου. Βαθύσκιωτα δάση πλατύφυλλης βελανιδιάς καλύπτουν χιλιάδες στρέμματα στον Αράκυνθο, το Μακρυνόρος και τη Ναυπακτία. Μοναδικότητες στη χώρα μας αποτελούν το εξαιρετικό αρχέγονο δάσος ήμερης βελανιδιάς στο Νότιο Ξηρόμερο και το αλουβιακό δάσος τύπου «στοάς» στο Φράξο Λεσινίου.²

---

² Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αγρίνιο, σελ. 16-17.

Παράλληλα εντοπίζονται πολλά αξιοθέατα στην περιοχή αυτή, άξια να αναφερθούν, τα σημαντικότερα των οποίων είναι: Αρχαία Πλευρών, Αρχαία Καλυδών, Αρχαίες Οινιάδες, Αρχαία Στράτος και τέλος Αρχαίο Θέρμος. Αξιοθέατα που όμως δεν έχουν τύχει της σωστής και οργανωμένης προβολής από αρμόδιους φορείς ή ακόμα και από τους ίδιους τους κατοίκους των περιοχών. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η αξία τους να είναι καταγεγραμμένη μόνο σε ιστορικά εγχειρίδια ή εξειδικευμένες επιστημονικές αρχαιολογικές έρευνες και ο επισκέπτης της πόλης να μην έχει στην διάθεση του τις απαραίτητες πληροφορίες για να τα επισκεφθεί και να γνωρίσει από κοντά αυτόν το πολιτιστικό θησαυρό.

1.2 Ιστορική Πορεία

Όπως στην περισσότερη ελληνική επικράτεια, έτσι και στην Αιτωλοακαρνανία η ύπαρξη ανθρώπινων πολιτισμών χάνεται στα βάθη της προϊστορικής εποχής. Ότι διασώζεται οφείλεται σε σποραδικά ευρήματα, αλλά κυρίως στο μύθο και την προφορική παράδοση.

Ευρήματα κατοίκησης από τη νεολιθική εποχή συναντούμε σε σπήλαια της Βαράσοβας πάνω από το Κρυονέρι, σε σπήλαια της περιοχής Αστακού και στο λόφο της Ιθωρίας. Στο Πλατυγιάλι Αστακού βρέθηκαν εγκαταστάσεις της πρώιμης εποχής του χαλκού (πρωτοελλαδικής περιόδου). Μέσα από το μύθο φαίνεται ότι οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής ήταν οι Κουρήτες. Η ορεινή περιοχή βόρεια της Τριχωνίδας και του Θέρμου ονομάζεται ακόμη και σήμερα Απόκουρο. Οι Κουρήτες έχουν ενεργή παρουσία σε πολλούς μύθους και δρώμενα. Με αρχηγό τους τον Φόρβα πολέμησαν με τους Αθηναίους. Συνεργάζονται επίσης στο κυνήγι του Καλυδώνιου Κάπρου. Μέσω του μύθου για τη γέννηση του Δία συνδέονται με τους Κρήτες

και τους Φρύγιους και συμβουλεύουν το βασιλιά Μίνωα της Κρήτης. Θεωρούνται οι εφευρέτες του τύμπανου και του πυρίχειου χορού.³

Κατά την αρχαία εποχή αναπτύσσονται παράλληλα στην περιοχή δύο σημαντικοί πολιτισμοί: των Αιτωλών και των Ακαρνάνων. Μεταξύ τους φυσικό γεωγραφικό όριο, για το οποίο έριζαν, αποτέλεσε ο ποταμός Αχελώος. Οι Αιτωλικοί οικισμοί αναπτύσσονται κυρίως στις παρυφές των πεδινών εκτάσεων στις νότιες υπώρειες του Αράκυνθου και στην περιοχή γύρω από την Τριχωνίδα και το Θέρμο.⁴ Οι κάτοικοι νέμονταν τα πλούσια αγαθά της φύσης, το κυνήγι, τα αλιεύματα και όταν οργάνωσαν τις παραγωγές τους, καλλιέργησαν συστηματικά την ελιά, το αμπέλι, τα δημητριακά και αξιοποίησαν συστηματικά τα βοσκοτόπια με την εκτροφή ζώων. Τις εμπόλεμες περιόδους συγκεντρώνονταν σε περιτειχισμένες ακροπόλεις, συνήθως πάνω σε λόφους. Σημαντικές Αιτωλικές πόλεις στην περιοχή της Τριχωνίδας, μέρη των οποίων είναι σήμερα ορατά, ήταν το Θέρμο, το Βουκάτιο, το Φύταιο, το Άκρον, το Τριχώνιο, το Θέστιο. Αντίστοιχα, στα νότια του Αράκυνθου, η Πλευρώνα, η Καλυδώνα, η Χαλκίς, η Μακύνεια, η Ναύπακτος, το Μολύκρειο, η Αλίκυρνα, η Ιθωρία. Οικιστικά κέντρα των Ακαρνάνων συναντούμε κατά μήκος του ρου του Αχελώου, όπως η Στράτος, οι Οινιάδες, η Κόροντα, η Σαυρία. Επίσης κατά μήκος των ακτών του Ιονίου, όπως το Σόλιο, ο Αστακός, η Αλυζία, η

---

³ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αγρίνιο, σελ. 66-68.

⁴ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αιτωλική Συμπολιτεία*, Α' Τόμος, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αγρίνιο, σελ. 13-15.

Πάλαιρος και το θρησκευτικό κέντρο του Απόλλωνα στο Άκτιο. Ακόμα, κατά μήκος των ακτών του Αμβρακικού, όπως το Ανακτόριο, το Θύρρειο, ο Εχίνος, το Αμφιλοχικόν Άργος, η Λιμναία.⁵

Οι Αιτωλοί για μια μακρά περίοδο επεκτείνουν την κυριαρχία τους βαθιά στην ορεινή ενδοχώρα της σημερινής Ευρυτανίας και Φωκίδας. Κυριαρχούν και ενσωματώνουν τις ορεινές φυλές των Αποδοτών, των Οφιονέων, των Βομιέων, των Αγραίων, των Καλλιέων και των Απεραντίων. Το έθνος των Αιτωλών οργανώνεται σε πόλεις-κράτη⁶ με κοινή αιτωλική, ελληνική και θρησκευτική συνείδηση. Από τις αρχές του 4^{ου} π.Χ. αιώνα διαμορφώνεται το Κοινό των Αιτωλών⁷, το οποίο ευνοεί την ανάπτυξη πολιτειακών θεσμών και δημοκρατίας. Το Κοινό που βασιζόταν στο φυλετικό έθνος – κράτος εξελίσσεται κατά την πρώιμη ελληνιστική περίοδο σε ομοσπονδία πόλεων, την Αιτωλική Συμπολιτεία. Είναι η πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας όπου η Δημοκρατία εφαρμόζεται πέρα από τα στενά όρια μια πόλης-κράτους. Ακολουθεί περίοδος ακμής καθ' όλο τον 3^ο π.Χ. αιώνα. Έδρα και θρησκευτικό κέντρο της Συμπολιτείας είναι το Θέρμο.⁸ Σημαντική στιγμή της αιτωλικής ιστορίας αποτελεί η νίκη και αναχαίτιση των πολεμικών ορδών των Γαλατών το 279 π.Χ. μια νίκη που ουσιαστικά έσωσε τους Δελφούς. Η Δελφική Αμφικτονία τότε βρέθηκε υπό την Αιτωλική Συμπολιτεία. Ιστορικό γεγονός αποτελεί και ο ενωτικός λόγος του ναυπάκτιου πολιτικού Αγέλαου, όταν κάλεσε τους

---

⁵ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αργίνο, σελ. 23-51.

⁶ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αιτωλική Συμπολιτεία*, Β' Τόμος, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αργίνο, σελ. 500.

⁷ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αιτωλική Συμπολιτεία*, Β' Τόμος, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αργίνο, σελ. 493-504.

⁸ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αιτωλική Συμπολιτεία*, Α' Τόμος, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αργίνο, σελ. 513-538.

Έλληνες να ομονοήσουν και να συνεργαστούν στον επερχόμενο κίνδυνο της ρωμαϊκής κατάκτησης. Η αρχή της παρακμής της Συμπολιτείας συμπίπτει με την καταστροφική επέλαση των Μακεδόνων του Φίλιππου του Ε΄ το 218 π.Χ.⁹

Οι Ακαρνάνες δημιουργούν και αυτοί Κοινό προ του 400 π.Χ., στο οποίο οι πόλεις κράτη συνεργάζονται σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας. Έδρα του Κοινού είναι αρχικά η Στράτος, ενώ αργότερα το Θύρρειο.¹⁰ Οι παράκτιες ακαρνανικές πόλεις δέχονται αποικιστικές επιδράσεις κυρίως από τους Κορίνθιους και αναπτύσσουν εμπόριο. Οι Ακαρνάνες στους Πελοποννησιακούς πολέμους συνεργάζονται με τους Αθηναίους, και αντιμάχονται του Αιτωλούς. Τη Ρωμαϊκή περίοδο παρακμάζουν σταδιακά οι αιτωλικές και ακαρνανικές πόλεις.¹¹ Το 31 π.Χ. στα νερά της Ακαρνανίας έγινε η κοσμοϊστορική ναυμαχία του Ακτίου. Αντίστοιχο γεγονός, όπου αναχαιτίζεται η εξ' ανατολών κατακτητική επέμβαση προς τους λαούς και πολιτισμούς της δύσης, συντελείται το 1571 μ.Χ. στη ναυμαχία της Ναυπάκτου, στα ανοιχτά των εκβολών του Αχελώου. Πρόκειται για δύο μεγάλες μάχες που καθόρισαν τον ρου της ιστορίας. Με την ίδρυση της Νικόπολης, το 30 π.Χ. γίνεται υποχρεωτική μετοίκηση εκεί σημαντικού ποσοστού του Αιτωλικού και Ακαρνανικού πληθυσμού. Η περιοχή αυτή την περίοδο παρακμάζει. Την περίοδο των πρώτων χριστιανικών χρόνων παρατηρείται ανάπτυξη και αύξηση του πληθυσμού. Χτίζονται αρκετοί μεγάλοι παλαιοχριστιανικοί ναοί βασιλικού

---

⁹ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αιτωλική Συμπολιτεία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αργίνο, σελ. 449-547..

¹⁰ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αργίνο, σελ. 237-244.

¹¹ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αργίνο, σελ. 171-219.

ρυθμού, όπως στη Ναύπακτο, την Κάτω Βασιλική, την Γαυρολίμνη κ.α. κύριοι οικισμοί αυτής της περιόδου είναι η Πλευρώνα, η Καλυδώνα, το Τριχώνιο, οι Οινιάδες, η Στράτος, η Αλυζία (Κανδήλα), η Πάλαιρος, το Ανακτόριο (Βόνιτσα), το Θύρρειο, το Αμφιλοχικό Άργος κ.α.

Το πλούσιο κι έντονο παρελθόν της Αιτωλίας και Ακαρνανίας αποτυπώνεται και επιβεβαιώνεται στο πλήθος των μνημείων που άφησαν όλες οι ιστορικές περιόδους. Τα εξήντα περίπου κάστρα – ακροπόλεις, τα έξι αρχαία θέατρα, αρχαίοι ναοί, πλήθος βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων, ναών, μονών, ασκηταριών και έργων τέχνης, αποτελούν όλα τους μια αξιολύπητη πολιτιστική παρακαταθήκη, πηγή γνώσης και θεμέλιο του σύγχρονου πολιτισμού.

2. Αρχαιολογικά Μνημεία Αιτωλοακαρνανίας

2.1 Αρχαία Πλευρώνα

Η Αρχαία Πλευρώνα ανήκε στην Αιτωλική Συμπολιτεία αρχικά, αλλά αργότερα υπήχθη στην Αχαϊκή Συμπολιτεία, απ' όπου αποσπάστηκε το 164 π.Χ. Διακρίνεται στην παλαιά και στη νέα Πλευρώνα. Η παλαιά Πλευρώνα, είχε χτιστεί πάνω σε δύο χαμηλούς λόφους, το Πετροβούνι και το Γυφτόκαστρο. Πρόκειται για την ομηρική πόλη, της οποίας κάτοικοι ήταν οι Κουρήτες, ήρωας της οποίας ήταν ο Πλευρών, γιός του Αιτωλού και της Προνόης. Εκεί σώζονται τα απομεινάρια του τείχους της αρχαϊκής εποχής, καθώς και ευρήματα νεολιθικά, μυκηναϊκά και γεωμετρικά.

Σώζονται, επίσης, απομεινάρια οχύρωσης προϊστορικών χρόνων. Καταστράφηκε τον 3^ο π.Χ. αιώνα¹².

Η νέα Πλευρώνα χτίστηκε δύο χιλιόμετρα δυτικότερα , στη νότια πλευρά του Αρακύνθου, ενώ πολλά είναι τα μνημεία της που έχουν σωθεί. Η νέα πόλη χτίστηκε εξαιτίας της καταστροφής της παλαιάς από τους Μακεδόνες το 234 π.Χ., χρονιά κατά την οποία ιδρύθηκε. Σώζεται η ακρόπολη της πόλης, γνωστή και ως κάστρο της Κυρά-Ρήνης. Το τείχος της είχε επτά πύλες και τριάντα έξι πύργους. Στην κάτω πόλη σώζεται η δεξαμενή της, ενώ ψηλότερα και πλησιέστερα προς τα ανατολικά σώζεται η αρχαία αγορά της. Στην νοτιοδυτική πύλη υπάρχουν τα απομεινάρια κτιρίου και ενός μικρού θεάτρου με υπέροχη θέα. Το θέατρο (*Εικόνα 01*) αποτελείται από δέκα σειρές εδωλίων, τα οποία χωρίζονται σε έξι κλίμακες και πέντε συνολικά κερκίδες. Επίσης, σώζεται η χωμάτινη ορχήστρα, διαμέτρου 10,70 μ., ενώ ως σκηνή χρησιμοποιούνταν ένας ψηλός πύργος της οχύρωσης, κάτι που αποτελεί πρωτοτυπία για τη κατασκευή των αρχαίων θεάτρων. Έχουν διαπιστωθεί, χωρίς να ανασκαφούν, ο χώρος της Αγοράς με πλακόστρωτη πλατεία, στοά, γυμνάσιο και λουτρό, καθώς και μεγάλη δεξαμενή σκαμμένη στο βράχο. Οι ανασκαφές συνεχίζονται και φέρνουν στο φως εκπληκτικά δείγματα της αρχαίας πόλης¹³.

---

¹² Π.β. *Αιτωλοακαρνανία*, ΤΕΔΚ Ν. Αιτωλοακαρνανίας Ε.Ε.Τ.Α.Α.σελ. 6.

¹³ Ευαγγελάτου Χ. Γ., *Ιστορία του Μεσολογγίου*, Ρουμελιώτικες Εκδόσεις, Αθήνα, 1959, σελ. 15-19.

2.2 Αρχαία Καλυδών

Η Καλυδών στο χώρο της Αιτωλίας είχε δεσπάζουσα πολιτική, οικονομική και κοινωνική θέση και επιρροή και έπαιξε σημαντικό ρόλο στα πλαίσια της Αιτωλικής Συμπολιτείας. Η στρατηγική της θέση, το λιμάνι της, τα λατρευτικά της κέντρα στο Λάφριο, τα νομίσματα, οι θησαυροί της, οι τάφοι της και οι ναοί της ανέδειξαν την Καλυδώνα σε αξιόλογο πολιτικό κέντρο, με μεγάλη πολιτική και οικονομική επιρροή στην περιοχή της Αιτωλίας και στο χώρο της Αιτωλικής Συμπολιτείας¹⁴.

Οι ανασκαφικές έρευνες στην Καλυδώνα έφεραν στο φως το ιερό της Λαφρίας Αρτέμιδος και πολλά ευρήματα, δηλαδή πλήθος πήλινων ειδωλίων, χάλκινες επιγραφές, δύο κεφαλές του Διόνυσου και της Αρτέμιδος, έναν θολωτό τάφο ρωμαϊκών χρόνων και πολλά άλλα . Ο περίβολος της αρχαίας πόλης σώζεται σε όλη την έκτασή του, σε μήκος 4 χ.λ.μ., με 6 πύλες και με πύργους και οδοντώσεις στο τείχος κατά διαστήματα, για να ενισχύεται ο αμυντικός χαρακτήρας του.

Οι ανθρώπινες εγκαταστάσεις και δραστηριότητες αποτυπώνονται στην Καλυδώνα με μνημειακό τρόπο. Τα παλαιότερα αρχιτεκτονήματα της αρχαίας Καλυδώνος στέκουν ακόμη στους δύο λόφους του Κουρτ-αγά και χρονολογούνται στην αρχαϊκή εποχή, 7^ο αιώνα π.Χ. Πρόκειται για το Λάφριο, το μεγάλο ιερό της πόλης που ήταν αφιερωμένο στην Άρτεμη και τον αδελφό της Απόλλωνα. Ο ναός της Αρτέμιδος (Εικόνα 02) είναι ξύλινος και χτίστηκε στην νοτιοδυτική πλευρά του Λαφριαίου. Είναι δωρικού ρυθμού, περίπτερος, εξάστυλος. Ιερός δρόμος με στοά οδηγεί στο ναό, τμήμα του οποίου διακρίνεται και σήμερα. Κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ., η πόλη κλείνεται με ένα τείχος και ένας καινούργιος λίθινος ναός χτίζεται εκεί που έστεκε ο προηγούμενος αρχαϊκός ναός

---

¹⁴ Ευαγγελάτου Χ. Γ., *Ιστορία του Μεσολογίου*, Ρουμελιώτικες Εκδόσεις, Αθήνα, 1959, σελ. 21-28.

της Αρτέμιδος. Ο νέος ναός έχει μαρμάρινη στέγη, μετόπες ανάγλυφες και για υδρορροές είχε κυνοκεφαλές. Ο ναός του Απόλλωνος ήταν μικρότερος, ξύλινος, χτισμένος κοντά στο ναό της Αρτέμιδος. Η στοά του ήταν επιμήκης με εσωτερική κιονοστοιχία και δίρριχτη στέγη.

Αρχαιολογικά ευρήματα, μύθοι και παραδόσεις βεβαιώνουν τη λατρεία και την ύπαρξη ναού προς τιμή του θεού Διόνυσου, παράλληλα με τη λατρεία της Αρτέμιδος και του Απόλλωνα, χωρίς όμως να επιβεβαιώνεται από τις αρχαιολογικές ανασκαφές. Τελευταία, ανακαλύφθηκε το θέατρο, το οποίο έχει ορθογώνια και όχι κυκλική ορχήστρα, με διαστάσεις 16x14 μ. Έχει ανακαλυφθεί ένα μικρό τμήμα της σκηνής και του προσκηνίου και 26 σειρές εδωλίων από ψαμμόλιθο, από τις οποίες οι εννέα είναι οι κατώτερες και έχουν ορθογώνια κάτοψη.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι το Ταφικό Μνημείο του Λέοντος. Πρόκειται για καλυδώνιο ήρωα που λατρεύτηκε ως νέος Ηρακλής. Ο Λέων ήταν ήρωας επώνυμος, γνωστής οικογένειας της περιοχής. Το πιθανότερο να το έκτισε ο ίδιος γύρω στα 100 π.Χ. χωρίς παράθυρα. Η κάτοψη του μνημείου είναι τετράγωνη, με εσωτερική αυλή στο κέντρο του, που περιβάλλεται από 28 κίονες. Η είσοδος γινόταν από ένα προστώο, στη βόρεια πλευρά. Στο υπόγειο του λατρευτικού χώρου υπάρχει μια κρύπτη-τάφος. Μια μαρμάρινη θύρα, απομίμηση ξύλινης, με μεταλλικά διακοσμητικά στοιχεία έφραζε την κρύπτη. Στον τάφο του Λέοντος βρέθηκαν δύο κρεβάτια λίθινα και μαξιλάρια λίθινα, επίσης. Το ταφικό αυτό συγκρότημα είναι κοντά στο νεκροταφείο της αρχαίας πόλης. Οι τάφοι του είναι θαλαμοειδείς και θολωτοί και αντικατοπτρίζουν μυκηναϊκά έθιμα ταφής. Είναι

φτιαγμένοι από τοπικά υλικά κατασκευής και διακρίνονται από την άριστη ποιότητα κατασκευής τους¹⁵.

2.3 Αρχαίες Οινιάδες

Η αρχαία πόλη των Οινιάδων (*Εικόνα 03*) βρίσκεται δυτικά της Κατοχής Αιτωλοακαρνανίας, πάνω σε βραχώδες λοφοειδές ύψωμα καλυμμένο από αιωνόβιες βελανιδιές¹⁶. Η περιοχή είναι γνωστή και ως "τρικαρδόκαστρο", στους ντόπιους¹⁷. Τα επιβλητικά τείχη που περιζώνουν τη σπουδαία αυτή πόλη, σώζονται σε μεγάλο ύψος και ο μεγαλόπρεπος "κόκκινος πύργος" κινεί το θαυμασμό. Κοντά σ' αυτόν βρίσκεται η "λοξή" πύλη που υπήρξε καινοτομία των Ακαρνανών τειχοποιών (*Εικόνα 04*). Από τη πύλη αυτή άρχιζε ο δρόμος, συχνά λαξευμένος στο βραχώδες έδαφος, που οδηγούσε στο κέντρο της πόλης όπου βρισκόταν το θέατρο και η πληθώρα των δημοσίων κτιρίων.¹⁸

Η αρχαία πόλη απείχε περίπου 7 χλμ από τη θάλασσα και επικοινωνούσε με αυτή μέσω του ποταμού Αχελώου που ήταν πλωτός. Η κατασκευή του τείχους πρέπει να έγινε από το Φίλιππο το Ε' της Μακεδονίας ανάμεσα στο 218 και 206 π.Χ. κατά τη διάρκεια της εκστρατείας

---

¹⁵ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αιτωλική Συμπολιτεία, Α' Τόμος*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αργίνο, σελ. 34-51.

¹⁶ Μιτάκη Διονύση, *Οινιάδες-Κατοχή*, Έκδοση Κοινότητας Κατοχής Αιτωλοακαρνανίας, Πάτρα, 1986, σελ. 40-63.

¹⁷ Μιτάκη Διονύση, *Οινιάδες-Κατοχή*, Έκδοση Κοινότητας Κατοχής Αιτωλοακαρνανίας, Πάτρα, 1986, σελ. 174.

¹⁸ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αργίνο, σελ. 43-44.

του στην Αιτωλοακαρνανία .Το αρχαίο θέατρο¹⁹ (Εικόνα 05), κτισμένο σε υπέροχα επιλεγμένη τοποθεσία έχει περισσότερες από δύο χιλιάδες θέσεις. Τα δύο τρίτα των κερκίδων του είναι λαξευμένες σε συμπαγή βράχο, πραγματικό θαύμα της υπομονής των αρχαίων τεχνιτών. Η κατασκευή του θεάτρου των Οινιάδων δείχνει καθαρά τρεις περιόδους ανεγέρσεως. Α) Το Αρχαίο Θέατρο, Β) Η νεότερη κατασκευή, και Γ) Η Ρωμαϊκή μετασκευή.²⁰

Η πρώτη κατασκευή με πλατύτερη ορχήστρα και με μια σκηνή, που ίσως είχε και παρασκήνια, έγινε τον 4^ο π.Χ. αιώνα²¹, όταν οι Οινιάδες βρίσκονταν κάτω από την επιρροή των Αθηνών. Όπως ο μεγάλος χώρος των καθισμάτων του Θεάτρου του Διονύσου στην Αθήνα, έχει κι αυτός ευθείες πτέρυγες. Στα πρώτα εδώλια αριστερά υπάρχουν επιγραφές σχετικά με απελευθερώσεις δούλων που χρονολογούνται ανάμεσα στο 3ο και 2ο αιώνα π.Χ. καθώς και η μετασκευή του προσκηνίου. Ήδη από το 167 π.Χ. η πόλη των Οινιάδων υποτάσσεται μόνιμα πλέον στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Σ' αυτή τη μεταγενέστερη εποχή ανήκει η ρωμαϊκή μετασκευή. Αυτή ήταν σίγουρα πολύ πενιχρή, γιατί δεν βρέθηκαν ρωμαϊκές κολώνες και κομμάτια δοκαριών.

Εντύπωση κάνει το μέγεθος της Ορχήστρας, καθώς και το τεράστιο πλάτος του καναλιού (αυλακιού) που την περιβάλλει. Οι κερκίδες είναι μακριά από τη σκηνή και έχουν μια λεπτή κατατομή με κυματισμούς, ενώ στην επάνω πλευρά είναι συνδεδεμένες με γάντζους σχήματος U²². Γύρω από αυτή την Ορχήστρα βρισκόταν ένα πλατύτερο κανάλι, στην οποία

---

¹⁹ Μιτάκη Διονύση, *Οινιάδες-Κατοχή*, Έκδοση Κοινότητας Κατοχής Αιτωλοακαρνανίας, Πάτρα, 1986, σελ. 116-137.

²⁰ Μιτάκη Διονύση, *Οινιάδες-Κατοχή*, Έκδοση Κοινότητας Κατοχής Αιτωλοακαρνανίας, Πάτρα, 1986, σελ. 119.

²¹ Μιτάκη Διονύση, *Οινιάδες-Κατοχή*, Έκδοση Κοινότητας Κατοχής Αιτωλοακαρνανίας, Πάτρα, 1986, σελ. 119.

²² Μιτάκη Διονύση, *Οινιάδες-Κατοχή*, Έκδοση Κοινότητας Κατοχής Αιτωλοακαρνανίας, Πάτρα, 1986, σελ. 121-125.

έτρεχε η κυρία εκροή του νερού. Στον πάτο του καναλιού διακρίνει κανείς το σκέπασμα της εκροής, που αποτελείται από ακατέργαστες πέτρινες πλάκες. Το κύριο κανάλι αρχίζει από την ανατολική πλευρά και χύνεται προς τα δυτικά.²³

Μοναδικού ενδιαφέροντος αξιοθέατο είναι το νεώριο²⁴ στη δυτική πλευρά έξω ακριβώς και κάτω από τα τείχη που δεσπόζουν στο σημείο εκείνο. Είναι μοναδικό στον Ελλαδικό χώρο και η μοναδικότητά του οφείλεται στο ότι ήταν σκαλισμένο στο γιγάντιο βράχο. Η κατασκευή του πρέπει να έγινε τον 3ο π.Χ. αιώνα. Η πόλη διέθετε δύο λιμάνια που σήμερα είναι καταχωμένα. Σε προεξοχή του εδάφους στη δυτική πλευρά του ενός από αυτά υπάρχει μικρός ναός με πρόναο, σηκό, οπισθόδομο και λείψανα λατρευτικού αγάλματος.

Οι Οινιάδες έχοντας ένα γονιμότατο κάμπο, παράλληλα με τα νερά του Αχελώου και την επικοινωνία με τη θάλασσα υπήρξαν πλουσιότατη πόλη. Η ύπαρξη του θεάτρου επιβεβαιώνει την ακμή και την πολιτιστική παράδοσή της και δικαιολογεί τις πολλές περιπέτειές της, μια και γι' αυτήν συγκρούστηκαν Ακαρνάνες, Αιτωλοί, Ηπειρώτες και Μακεδόνες.²⁵

---

²³ Μιτάκη Διονύση, Οινιάδες-Κατοχή, Έκδοση Κοινότητας Κατοχής Αιτωλοακαρνανίας, Πάτρα, 1986, σελ. 126.

²⁴ Μιτάκη Διονύση, Οινιάδες-Κατοχή, Έκδοση Κοινότητας Κατοχής Αιτωλοακαρνανίας, Πάτρα, 1986, σελ. 158-162.

²⁵ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αγρίνιο, σελ. 43.

2.4 Αρχαία Στράτος

Η Αρχαία Στράτος βρίσκεται λίγα χλμ δυτικά του Αγρινίου. Περνώντας την γέφυρα του Αχελώου αντικρίζουμε τα τείχη της Αρχαίας Στράτου, της σημαντικότερης, ισχυρότερης και πλουσιότερης πόλης της Αρχαίας Ακαρνανίας στη δεξιά όχθη του Αχελώου.²⁶

Στις όχθες του ποταμού Αχελώου βρίσκεται η παραποτάμια πύλη. Μισογκρεμισμένα αλλά περήφανα ορθώνονται τα τείχη της άλλοτε ισχυρής πόλης. Μέσα από το σημερινό χωριό, ο δρόμος μας οδηγεί στο εσωτερικό της αρχαίας πόλης.

Η θέση της ως το κλειδί της βορειανατολικής εισόδου της Ακαρνανίας και η «Στρατική πεδιάδα» με τη μεγάλη έκταση και γονιμότητά της, εξασφάλιζαν πλούσια εισοδήματα. Οι ίπποι της ήταν ονομαστοί και πηγή πλούτου. Το 379 π.Χ. έχουμε την πρώτη της αναφορά ως πρωτεύουσας του Κοινού των Ακαρνάνων²⁷. Κατόπιν πέρασε στη κατοχή της Αιτωλικής Συμπολιτείας και ακολούθησε τη μοίρα της.²⁸

Τα τείχη της Στράτου ήταν από τα καλύτερα της Ακαρνανίας. Η οχυρωμένη ακρόπολη της βρίσκεται βόρεια, ακριβώς απέναντι από την κύρια πύλη. Αποτελούσε το σημαντικότερο στοιχείο της άμυνας. Η γραμμή του περιβόλου των τειχών ακολουθεί τη διαμόρφωση των

---

²⁶ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αγρίνιο, σελ. 36.

²⁷ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αιτωλική Συμπολιτεία*, Α' Τόμος, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αγρίνιο, σελ. 117.

²⁸ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αγρίνιο, σελ. 142, 167,184.

τριών λοφοσειρών στις οποίες είναι κτισμένη η αρχαία πόλη. Χαρακτηριστικά στοιχεία της οργάνωσης της άμυνας της πόλης είναι το διατείχισμα – ιδιαίτερο γνώρισμα της ακαρνανικής οχυρωματικής, που ξεκινά από την κύρια πύλη και καταλήγει στην ακρόπολη, διαιρώντας την πόλη σε δύο μέρη – και οι πυκνοί πύργοι.

Σ' έναν από τους λόφους που περικλείονται από τα τείχη δεσπόζουν τα ερείπια του ναού του Στατίου Διός (*Εικόνα 06-07*), του πιο μεγαλόπρεπου από τα δημόσια κτίρια της Στράτου. Σύμφωνα με τις ανασκαφές που πραγματοποίησε η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, ο ναός κτίστηκε τον 4^ο π.Χ. αιώνα. Είναι δωρικού ρυθμού, περίπτερος με κίονες, πρόναο και οπισθόδομο²⁹. Οι κίονες του σηκού ήταν τοποθετημένοι κοντά στον τοίχο. Πιθανότατα ένα μέρος του σηκού³⁰ ήταν υπαίθριο, ενώ την οροφή του στήριζαν εσωτερικά οκτώ κίονες. Τα κιονόκρανα του 4^{ου} αιώνα θυμίζουν με την τεχνοτροπία τους τα αντίστοιχα του Παρθενώνα και των Προπυλαίων.³¹

Ο ναός δεν τελείωσε ποτέ και γι' αυτό οι κίονες είναι αράβδωτοι. Οι μετόπες πρέπει να ήταν ζωγραφιστές. Όλος ο ναός ήταν κτισμένος από σκληρό ασβεστόλιθο, γι' αυτό και τα μέλη του σώζονται, σχεδόν, ακέραια. Μετά την κεντρική πύλη, η κύρια οδός της πόλης οδηγούσε στην Αγορά που βρισκόταν στη δυτική πλευρά του διατειχίσματος. Αποτελούσε το εμπορικό, πολιτικό και διοικητικό κέντρο της πόλης. Στις ανασκαφές αποκαλύφθηκε κυκλικό κτίσμα, ίσως βάθρο ανδριάντων. Στον ίδιο χώρο, αποκαλύφθηκε το Βουλευτήριο ενώ από την άλλη πλευρά

²⁹ Ο οπίσθιος χώρος του αρχαίου ελληνικού ναού, ο οποίος κατείχε θέση θυσαυροφυλακίου.

³⁰ Ο κύριος εσωτερικός χώρος στους αρχαίους ελληνικούς ναούς. Στον σηκό φυλασσόταν το άγαλμα της θεάς ή του θεού στον οποίο ήταν αφιερωμένος ο ναός. Το κοινό δεν είχε πρόσβαση στο σηκό.

³¹ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αρχαία Ακαρνανία*, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αργίριο, σελ. 34-38.

του διατειχίσματος³² καθαρίστηκε το Θέατρο της πόλης, χωρητικότητας 7.000 ατόμων. Διαμορφώθηκε μάλλον στα τέλη του 4^{ου} π.Χ. αιώνα. Οι ανασκαφές συνεχίζονται και όλοι πιστεύουμε ότι ο ναός του Στρατίου Διός, που έχει χαρακτηρισθεί ως Παρθενώνας της δυτικής Στερεάς Ελλάδας κάποτε θα αναστηλωθεί.

2.5 Αρχαίο Θέρμος

Νότια του σημερινού Θέρμου, στα πόδια του Μεγαλάκκου, ανοικτό προς το πεδίο που κλείνουν από δυτικά χαμηλά αρμονικά υψώματα, δυσπρόσιτο ως «ακρόπολη όλης της Αιτωλίας», βρίσκεται το ιερό του Απόλλωνος και η Αγορά των Αιτωλών. Ο τόπος του Θέρμου ήταν φαίνεται από παλιά, τουλάχιστον από τη γεωμετρική εποχή, τόπος συνάντησης κοινής λατρείας και συναλλαγής των Αιτωλών. Ήταν γι' αυτό, φυσικό να γίνει το ιερό του Απόλλωνος (Εικόνα 08), ιερό της Συμπολιτείας και να συνδυασθεί με την πολιτική αγορά, όπου τελούνταν κάθε χρόνο επιφανέστατες πανηγύρεις καθώς και οι αρχαιρεσίες του Κοινού³³.

Τείχος περιβάλλει έκταση 220 X 340 μέτρα περίπου με τετράγωνους πύργους και πύλες, καθώς την νοτιοδυτική γωνία την προστατεύουν στρογγυλοί πύργοι και τη βόρεια πλευρά, τετράγωνοι πύργοι. Όπως και των άλλων οχυρώσεων της Αιτωλίας, η χρονολογία κυμαίνεται από τον 4ο έως τα τέλη του 3ου αι. π.Χ. Ο περίβολος αυτός προστάτευε το στενόμακρο χώρο του ιερού και της Αγοράς στο ανατολικό μέρος και τον ευρύτερο προς Δυτικά, όπου προφανώς ελάμβαναν χώρα εμπορικές δραστηριότητες.

---

³² Οχυρωματικό τείχος της πόλης.

³³ Κατωπόδης Σ. Γεράσιμος, *Αιτωλική Συμπολιτεία*, Β' Τόμος, Έκδοση Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, Αγράνιο, σελ. 531-540..

Η Αγορά και το Ιερό αποτελούν ενιαίο ορθογωνισμένο χώρο, μία πλατεία 65 x 21μ., την οποία πλαισιώνουν δύο στοές, ενώ στις στενές πλευρές εξασφάλιζαν μνημειώδη όψη, ο ναός του Απόλλωνος προς βορρά και το Βουλευτήριο προς νότο. Η διαμόρφωση αυτή μοιάζει περισσότερο με «πλατεία οδό» και προαναγγέλλει τους πλαισιωμένους με στοές δρόμους των ρωμαϊκών πόλεων. Απλή και γραμμική καθώς είναι, παρέχει επίσης αντιπροσωπευτικό δείγμα της χωρορυθμικής αίσθησης του πρώιμου 3ου αι., εποχή που οικοδομήθηκαν τα κτίρια της Αγοράς βάσει ενιαίου προγραμματικού σχεδίου της τότε ανθηρής Αιτωλικής Συμπολιτείας. Και οι δύο στοές, οι οποίες είναι από τις μεγαλύτερες ελληνικές, έχουν το σύνηθες στη Δυτική Ελλάδα σχήμα, με τοίχους στα άκρα της πρόσοψης. Μόνο τα κατώτερα μέρη και οι κίονες ήταν λίθινα, ενώ τα ανώτερα ήταν κτισμένα με ωμές πλίνθους. Είχαν δύο σειρές δωρικών κίωνων χωρίς δωμάτια στο βάθος. Υπήρχαν όμως και διαφορές μεταξύ τους. Η ανατολική (173 x 13,50 μ.) είχε κρηπίδωμα στην πρόσοψη και δύο θύρες στον οπίσθιο τοίχο. Ξανακτίσθηκε μετά την καταστροφή του 218 π.Χ., έγινε βραχύτερη και απέκτησε λίθινο θρανίο κατά μήκος των τοίχων με τραπέζια στις γωνίες. Στις κατασκευές αυτές χρησιμοποιήθηκαν ως υποστηρίγματα, οι λίθινες πλάκες των τριγλύφων και των μετοπών³⁴ της κατεστραμμένης στοάς. Η δυτική (164,40 x 13,60 μ.) είχε στυλοβάτη με μία μόνο βαθμίδα και χωριστό δωμάτιο στο βόρειο άκρο. Δεν είναι βέβαιο ότι ξανακτίσθηκε όπως η ανατολική στα τέλη του 3ου αι. π.Χ. Στην ακμή του Θέρμου, οι στοές ήταν γεμάτες αναθήματα και χιλιάδες λάφυρα, κυρίως πανοπλίες. Στα βάθρα, στις ημικυκλικές και ορθογώνιες εξέδρες, προ της

---

³⁴ Στους αρχαίους ελληνικούς ναούς, τα τρίγλυφα ήταν τα λίθινα τετράπλευρα που έφεραν τρεις γλυφές και ήταν τοποθετημένα στο επιστύλιο του ναού. Μεταξύ αυτών των τετραπλεύρων βρίσκονταν οι μετόπες, ορθογώνιες πλάκες με ανάγλυφο διάκοσμο.

ανατολικής κυρίως στοάς, έστεκαν τιμητικοί ανδριάντες, όχι λιγότεροι από 2.000, όπως μας παραδίδει ο Πολύβιος, ο οποίος περιγράφει την καταστροφή και τη λεηλασία από το στρατό του Φιλίππου Ε' το 218 π.Χ. Οι ανασκαφές φέρνουν στο φως ευρήματα από τους χάλκινους ανδριάντες και τις πανοπλίες. Αποκάλυψαν επίσης, θραύσματα του τροπαίου που έστησαν οι Αιτωλοί μετά τη νίκη τους κατά των Γαλατών το 279 π.Χ. Μετά την επανοικοδόμηση, η ανατολική στοά χρησίμευε πιθανότατα για την παραμονή των επισκεπτών καθώς και για άλλες λειτουργίες των αρχών της Συμπολιτείας. Στην ανασκαφή βρέθηκε άθικτο το στρώμα της τελικής καταστροφής μετά το 167 π.Χ., κατά τους χρόνους των εσωτερικών συγκρούσεων.

Παράλληλα με το νότιο σκέλος του τείχους εκτείνεται η νότια στοά, μήκους 185 μ., με προστάσεις κίωνων στις στενές πλευρές της. Μπροστά της ίσως περνούσε η οδός που οδηγούσε από τη νοτιοδυτική πύλη στην Αγορά. Το Βουλευτήριο, που έκλεινε τη νότια στενή πλευρά της πλατείας, είναι ορθογώνιο κτίριο με πρόπυλο. Στη βορειοδυτική άκρη της πλατείας βρίσκεται κρήνη άντλησης που κτίσθηκε στα τέλη του 4ου αι. π.Χ., επάνω στην πηγή, η οποία αναβλύζει ακόμη και περιβάλλεται από λιθόστρωτο. Κανένα από τα δύο δεν έχει ερευνηθεί ακόμη συστηματικά.

Στο βορειότερο μέρος του χώρου βρίσκεται ο ναός του Απόλλωνος (Εικόνα 03). Κτίσθηκε αρχικά το 620 π.Χ. περίπου και καταστράφηκε το 218 π.Χ. για να ανοικοδομηθεί αμέσως μετά, εν μέρει με υλικό άλλων κατεστραμμένων κτιρίων, διατηρώντας το αρχικό του σχήμα και τις ίδιες διαστάσεις, 38,20 x 12,10 μ. Ήταν περίπτερος με 15 x 6 κίονες. Είχε σηκό και οπισθόδομο, αλλά όχι και πρόναο. Μεσαία σειρά δέκα κίωνων στήριζε την ξύλινη στέγη. Οι κίονες ήταν πάντοτε ξύλινοι, εκτός από τον κατώτερο σπόνδυλο, και οι τοίχοι, εκτός της

λίθινης βάσης τους, από ωμές πλίνθους. Σημαντική είναι η πλήλη κεράμωση και οι πλήλινες ζωγραφιστές πλάκες που έντυναν τα ξύλινα στοιχεία του θριγκού και λιονταρίσιου κεφαλιού και ανάμεσα τους υπήρχαν ακροκέραμα με γυναικεία πρόσωπα. Οι πλήλινες μετόπες με μυθολογικές ζωγραφικές παραστάσεις και θέματα της προ-ολυμπιακής κυρίως θρησκείας (γοργόνειο, Σφίγγα, κυνηγό [Ηρακλή;], Περσέα, Αηδόνα και Χελιδόνα κ.ά.) είναι εξαιρετα έργα τέχνης του τέλους του 7ου αι. π.Χ. Τα πήλινα αρχιτεκτονικά αυτά μέλη αποτελούν ιδιαιτερότητα της δυτικής Ελλάδας και φυλάσσονται στο Μουσείο Θέρμου και στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο που βρίσκεται στην Αθήνα. Η αργειακή επίδραση που παρατηρείται στα ακροκέραμα και τις υδρορροές δείχνει τις εξωτερικές σχέσεις των Αιτωλών τα χρόνια εκείνα. Βορειοδυτικά του μεγάλου ναού σώζονται τα ερείπια άλλου, μικρότερου και λίγο αρχαιότερου ναού, πιθανώς της Αρτέμιδος, και προς Ανατολικά και υψηλότερα, του Απόλλωνος Λυσειού, επίσης του τέλους του 7ου αι. π.Χ., με δύο θύρες εισόδου στο σηκό και πρόσταση κίωνων. Πήλινα αρχιτεκτονικά μέλη έχουν ανασκαφεί και σ' αυτούς τους ναούς.

Το μακρόστενο κτίριο, 12 x 7,30 μ., που βρέθηκε κάτω από το ναό, με εσωτερικά δωμάτια, πρέπει πιθανότατα να χρονολογηθεί στα πρωτογεωμετρικά χρόνια (10ος αι. π.Χ.). Φαίνεται ότι ήταν το σημαντικότερο, ανάμεσα σε άλλα κτίρια, και χρησίμευε ως έδρα του τοπικού άρχοντα αλλά και της λατρείας πιθανώς Αιτωλού ήρωα. Στο ίδιο κτίριο συνεχίσθηκαν κατά τη γεωμετρική εποχή (8ος αι. π.Χ.) τελετές λατρείας. Μετά την καταστροφή του, η λατρεία πρέπει να γινόταν, για ένα διάστημα και έως ότου κτισθεί ο ναός, σε υπαίθριο βωμό με λιθόστρωτη πλατεία. Αλλά, ο Θέρμος έχει οικιστική παράδοση που φθάνει έως τη δεύτερη χιλιετία. Ήδη, το 1500 π.Χ. περίπου, υπήρχε στο χώρο του ναού

του Απόλλωνος οικισμός, στα όρια του οποίου βρέθηκαν σε βαθύτερα στρώματα, τα λείψανα αψιδωτών, ελλειψοειδών και τετράγωνων κτιρίων. Το σημαντικότερο και μεγαλύτερο κτίριο ήταν έδρα και ίσως αργότερα, χώρος ταφής του τοπάρχη. Είναι αψιδωτό (22μ. x 6μ.) και έχει προθάλαμο και οπίσθιο δωμάτιο. Οι τοίχοι του είναι φτιαγμένοι από ωμές πλίνθους, ελαφρώς καμπύλοι και έκλιναν προς τα μέσα. Γι' αυτό και η στέγη πρέπει να ήταν θολωτή από ξύλινο πλέγμα και πηλό. Δύο φορές καταστράφηκε ο οικισμός αυτός· η τελική του καταστροφή μπορεί να τοποθετηθεί κοντά στο 1200 π.Χ.

Η μυκηναϊκή επίδραση γίνεται και εδώ φανερή. Στενή είναι όμως, και η σχέση με το Βορειοελλαδικό και τον Στερεοελλαδικό χώρο, την Μακεδονία, την Ήπειρο και την κοιλάδα του Σπερχειού. Οι ανασκαφές του Θέρμου, έργο της Αρχαιολογικής εταιρείας άρχισαν το 1897 και συνεχίζονται έπειτα από μακρά διακοπή μέχρι και σήμερα³⁵.

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

3.1 Ο πολιτισμός ως τουριστικός πόρος: εννοιολογικές οριοθετήσεις, εμπορικοποίηση

Ένας από τους κυριότερους λόγους ταξιδιών ήταν και παραμένει το πολιτιστικό κίνητρο για τους τουρίστες. Οι σημαντικές διαφορές όμως στις εννοιολογικές οριοθετήσεις του όρου «πολιτισμός» έχουν επηρεάσει και την προσέγγιση της κοινωνιολογίας του τουρισμού σε αυτό το ζήτημα. Η συνεχής διεύρυνση του φάσματος των κινήτρων που οδηγούν τους τουρίστες να ταξιδέψουν οδήγησε σταδιακά και στη χρήση ερμηνευτικών πλαισίων τα οποία να επιτρέπουν

---

³⁵ Π.β.Αιτωλοακαρνανία, ΤΕΔΚ Ν.Αιτωλοακαρνανίας Ε.Ε.Τ.Α.Α.σελ. 59-63

την αναλυτικότερη προσέγγιση των στοιχείων που απαρτίζουν την έννοια του πολιτισμού. Μια πρώτη ερμηνεία εξετάζει το θέμα από την πλευρά των γενικότερων κινήτρων των τουριστών, οι οποίοι θεωρούνται ότι επιδιώκουν τη γνωριμία με μορφές και στοιχεία του υλικού και πνευματικού πολιτισμού της χώρας που επισκέπτονται, όπως μνημεία, χειροτεχνήματα, έθιμα, πολιτιστικές δραστηριότητες, μορφές τέχνης κλπ. Η έννοια του πολιτισμού – χωρίς να αναιρεί τις αναλύσεις των κοινωνιολόγων, ανθρωπολόγων και εθνολόγων γύρω από το ζήτημα – δίνει έμφαση στη καταγραφή των θεματικά ομοειδών στοιχείων του πολιτισμού που μπορούν να θεωρηθούν παράλληλα και τουριστικοί πόροι. Με απλή οπτική, ο πολιτισμός περιλαμβάνει:

- Μορφές τέχνης (μουσική, χορός, γλυπτική, κλπ),
- Έθιμα και παραδόσεις της περιοχής που σχετίζονται με την τοπική παράδοση,
- Ιστορία, θρησκεία (πνευματικά και υλικά στοιχεία),
- Δομημένο περιβάλλον (αρχιτεκτονική, ιστορικά κέντρα),
- Σύνολα φυσικού περιβάλλοντος ή μικτού (φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος),
- Πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Καλύπτονται με αυτό τον τρόπο και πλευρές του τοπικού πολιτισμού που ανταποκρίνονται σε κίνητρα θρησκευτικά, εκπαιδευτικά ή και περιβαλλοντικά, δίνοντας στο θέμα μια δυναμικότερη εννοιολογική οριοθέτηση που καλύπτει και ορισμένες εκφάνσεις της

σύγχρονης προσέγγισης στα πολιτισμικά αγαθά, π.χ. η έννοια του τοπίου και κατά πόσο αυτό μπορεί να θεωρηθεί ένα στοιχείο του πολιτισμού³⁶.

Μια άλλη ερμηνευτική προσέγγιση είναι αυτή που εξετάζει τις σχέσεις, αλλαγές και αντιδράσεις που δημιουργεί η πολιτισμική κοινωνία των εκπροσώπων δύο διαφορετικών πολιτισμών – εφόσον αυτό συμβαίνει – των τουριστών και των ντόπιων και ιδιαίτερα πόσο αυτή οδηγεί στη διαφοροποίηση της έννοιας και της λειτουργίας του πολιτισμού. Επιδιώκεται ουσιαστικά η καταγραφή των επιπτώσεων που προκύπτουν από αυτή την επικοινωνία σε στοιχεία του πολιτισμού σε τοπικό επίπεδο, ώστε να διαφοροποιηθεί η έννοια του πολιτισμού από αυτή του «τουριστικού πολιτισμού» που δεν είναι παρά ένα δημιούργημα της τουριστικής βιομηχανίας που στόχο έχει να ανταποκριθεί στα πολιτισμικά στερεότυπα των τουριστών³⁷. Η έννοια που εμφλοχωρεί σε αυτή την προσέγγιση είναι αναμφίβολα η πολυσυζητημένη έννοια της αυθεντικότητας που η χρήση της ιδιαίτερα σε θέματα που αφορούν πολιτισμικά πρότυπα είναι αμφιλεγόμενη και συχνά οδηγεί σε σχηματικές αντιπαραθέσεις και απλοϊκούς ή περιοριστικούς ορισμούς. Τα κυριότερα θέματα που αναλύθηκαν σε αυτό το ερμηνευτικό πλαίσιο ήταν: η εμπορικοποίηση της τοπικής παράδοσης, οι πολιτισμικές αλλαγές στην τοπική κοινωνία, το ζήτημα της σκηνοθετημένης αυθεντικότητας, τα πολιτισμικά στερεότυπα που χαρακτηρίζουν την επικοινωνία τουριστών με ντόπιους, το ζήτημα της πολιτισμικής ομογενοποίησης και του προσπολιτισμού υπό το πρίσμα της τουριστικής ανάπτυξης, ο ρόλος των πολιτιστικών κέντρων και των θεματικών πάρκων με πολιτισμικό περιεχόμενο, η

---

³⁶ Τζωρτζάκης Κώστας, Τζωρτζάκη Αλεξία, Αρχές Μάρκετινγκ-Η Ελληνική Προσέγγιση, Εκδόσεις Rosili, Χαλάνδρι, 1996, σελ. 74-82.

³⁷ Ηγουμενάκης Γ. Νίκος, Κραβαρίτης Ν. Κώστας, Λύτρας Ν. Περικλής, *Εισαγωγή στον Τουρισμό*, Εκδοτικός Οίκος "Interbooks", Αθήνα, 1998, σελ. 259-268.

δημιουργία ενός δομημένου πολιτιστικού περιβάλλοντος για χρήση των τουριστών κλπ.³⁸ Η ιδιαιτερότητα αυτής της προσέγγισης έγκειται στην άμεση συσχέτιση της παρουσίας των τουριστών σε μια περιοχή με τον τοπικό πολιτισμό και ιδιαίτερα με τις αλλαγές που αυτός υφίσταται ακριβώς επειδή θεωρείται τουριστικός πόρος. Παράλληλα κατέδειξε και τη σύγχρονη τάση της διατήρησης ή προστασίας πλευρών ή μορφών του τοπικού πολιτισμού που θεωρείται ότι κινδυνεύουν είτε από την υπερβολική χρήση είτε από την εμπορικοποίηση που προκαλείται από τον τουρισμό. Η μετατροπή άλλωστε του πολιτισμού σε τουριστικό πόρο μεγάλης σημασίας για ορισμένες χώρες ή περιοχές, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, καθώς και ο καθοριστικός ρόλος αυτού του πόρου στη σύνθεση ενός ανταγωνιστικού πακέτου των εταιριών τουρισμού έχει οδηγήσει σε μια πλήρη αλλαγή της προσέγγισης του ζητήματος στις τουριστικές χώρες. Ο τουρισμός δεν είναι το μόνο κοινωνικό φαινόμενο ή η μόνη μορφή ανάπτυξης που οδήγησε σε εμπορική εκμετάλλευση τον τοπικό πολιτισμό. Η διαφορά στην περίπτωση του έγκειται στα εξής στοιχεία: α) η μαζικοποίηση του τουρισμού μεγιστοποιεί σε όλα τα επίπεδα αυτή την τάση της εμπορικοποίησης, β) η τουριστική ανάπτυξη συχνά δημιουργεί μια ειδική αγορά για αγαθά και υπηρεσίες πολιτισμού αποκλειστικά για τουρίστες, γ) ο τουρισμός διευρύνει και εξειδικεύει συστηματικά τη ζήτηση για μια μεγάλη ποικιλία τουριστικών πόρων και αγαθών την τελευταία δεκαετία.

Η πορεία προς την εμπορικοποίηση της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης είναι ιδιαίτερα εμφανής σε ορισμένες πολιτιστικές εκδηλώσεις που συνδέονται με ήθη και έθιμα της περιοχής ή έχουν θρησκευτικό περιεχόμενο και στηρίζονται στη συμμετοχή του τοπικού

---

³⁸ Ηγουμενάκης Γ. Νίκος, Κραβαρίτης Ν. Κώστας, Λύτρας Ν. Περικλής, *Εισαγωγή στον Τουρισμό*, Εκδοτικός Οίκος "Interbooks", Αθήνα, 1998, σελ. 295-297.

πληθυσμού. Στις περισσότερες από αυτές τις περιπτώσεις, τα έθιμα αυτά αποτελούν ένα σύμβολο της συνέχειας του τοπικού πολιτισμού, της κοινής καταγωγής των κατοίκων και βέβαια των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων της περιοχής. Πολλά από αυτά έχουν υποστεί μικρές και μεγάλες αλλαγές για διάφορους λόγους και σε εποχές που έχουν προηγηθεί του τουρισμού ιστορικά. Το ιδιαίτερο νόημα που έχουν για τους ντόπιους όλα αυτά τα έθιμα σταδιακά χάνεται και πολλοί δυσανασχετούν, ώστε να μην είναι παρόντες οι τουρίστες που θεωρούνται η αιτία για την εμπορικοποίηση. Τις περισσότερες όμως φορές, η πορεία που μετατρέπει αυτές τις εκδηλώσεις σε παράσταση ή θέαμα για τους τουρίστες συνδέεται με την ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού και την αποδοχή ή μη του προτύπου του από τις τοπικές κοινωνίες. Το αποτέλεσμα είναι ότι η εμπέδωση στις τουριστικές περιοχές εκδηλώσεων με εμπορικοποιημένα χαρακτηριστικά οδηγεί και στη διαμόρφωση των προϋποθέσεων που ακυρώνουν το νόημα της τέλεσης αυτών των εκδηλώσεων.³⁹

Μια άλλη πλευρά της εμπορικοποίησης προκύπτει από το φαινόμενο που ονομάστηκε «σκηνοθετημένη αυθεντικότητα». Στις τουριστικές περιοχές υπάρχει μια διαδεδομένη τάση τα καταστήματα που άμεσα ή έμμεσα συνδέονται με την παροχή υπηρεσιών στους τουρίστες να προβάλλουν τον τοπικό πολιτισμό με μια ποικιλία τρόπων. Σε ορισμένες περιπτώσεις το σύνολο ενός καταστήματος προβάλλεται ως «παραδοσιακό», σε αντίθεση πάντα με άλλα που έμμεσα εννοείται ότι είναι σύγχρονα και δεν εκφράζουν την αυθεντική τοπική παράδοση. Στις άλλες περιπτώσεις, η αυθεντικότητα προβάλλεται με τη χρήση στοιχείων-συμβόλων της τοπικής παράδοσης και ιδιαίτερα όσα είναι περισσότερο οικεία στον τουρίστα. Στόχος και στις

---

³⁹ Ηγουμενάκης Γ. Νίκος, Κραβαρίτης Ν. Κώστας, Λύτρας Ν. Περικλής, *Εισαγωγή στον Τουρισμό*, Εκδοτικός Οίκος "Interbooks", Αθήνα, 1998, σελ. 297-298.

δύο περιπτώσεις να πεισθεί ο τουρίστας ότι ο χώρος αυτός που επισκέπτεται είναι η προβολή μηνυμάτων και συμβόλων που δημιουργούν αίσθηση οικειότητας αλλά και επαφής με όσα ο τουρίστας θεωρεί ότι είναι το αυθεντικό χαρακτηριστικό του τοπικού πολιτισμού.

Το ζήτημα που εγείρεται τόσο από τη μελέτη της εμπορικοποίησης των πολιτιστικών εκδηλώσεων όσο και από την περίπτωση της σκηνοθετημένης αυθεντικότητας αφορά την αμφίδρομη σχέση που δημιουργείται ανάμεσα στον τουρίστα και τον τοπικό πολιτισμό μέσα από την παρεμβολή παρόμοιων επικοινωνιακών διαύλων και κατά πόσον αυτή η σχέση δημιουργεί πολιτισμικά στερεότυπα στους τουρίστες για την περιοχή που επισκέπτονται. Οι περισσότεροι τουρίστες, και ιδιαίτερα όσοι ακολουθούν τον μαζικά οργανωμένο τουρισμό διακοπών, είναι δεκτικοί στα μηνύματα που εκπέμπουν οι φορείς που εμπλέκονται στο τουριστικό τους ταξίδι: τουρ-οπερέιτορ, τοπικοί παράγοντες, ιδιώτες επιχειρηματίες⁴⁰. Οι αιτίες είναι πολλές: τα χαρακτηριστικά αυτών των τουριστών ενισχύουν την τάση τους για επιφανειακή γνωριμία με τους τόπους που επισκέπτονται καθώς και για συχνές αλλαγές στις επιλογές των ταξιδιών τους με γνώμονα και τις επιταγές της μόδας · η προβαλλόμενη είτε από τους τουρ-οπερέιτορ είτε από τους εθνικούς οργανισμούς τουρισμού διαφήμιση χρησιμοποιεί συστηματικά τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των χωρών υποδοχής ως σύμβολα εύκολα αντιληπτά από το μέσο τουρίστα · οι τουρίστες αυτού του τύπου τις περισσότερες φορές στηρίζουν την επιλογή τους στη χρήση υπηρεσιών των τουρ-οπερέιτορ ή παρακινούμενοι από τη διαφήμιση. Ένα πολύ υψηλό ποσοστό από αυτούς δεν γνωρίζουν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των περιοχών που επισκέπτονται είτε γιατί ο λόγος που ταξιδεύουν είναι

---

⁴⁰ Ηγουμενάκης Γ. Νίκος, *Τουριστικό Μάρκετινγκ*, Εκδόσεις "Interbooks", Νέα Σμύρνη, 1996, σελ. 68-72.

αποκλειστικά οι διακοπές είτε γιατί δεν ενδιαφέρονται για μια παρόμοια πληροφόρηση. Η συχνά συνδυασμένη επιρροή αυτών των παραγόντων μετατρέπει αυτούς τους τουρίστες σε ευαίσθητους δέκτες των μηνυμάτων μιας πολιτισμικής βιομηχανίας που προβάλλει με ποικίλους τρόπους αυτά τα μηνύματα στις τουριστικές περιοχές. Εμπορικοποιημένες πολιτιστικές εκδηλώσεις, σκηνοθετημένη προβολή στοιχείων του τοπικού πολιτισμού στα καταστήματα, εμπορικές και διαφημιστικές πινακίδες κάθε είδους που προβάλλουν τα στοιχεία του τοπικού πολιτισμού που οι τουρίστες γνωρίζουν ως στερεότυπα της διαφήμισης, μπροσούρες και διαφημιστικό υλικό που τους διανέμεται στις τουριστικές περιοχές, συστηματικά στα ξενοδοχεία, τα πρακτορεία ή τα καταστήματα γίνονται οι πομποί που προβάλλουν συχνά πανομοιότυπα πολιτισμικά στερεότυπα προς τους τουρίστες. Πολλές φορές σε αυτά δεν αποτελούν παρά αποσπασματικά στοιχεία μιας παράδοσης που δεν υπάρχει πλέον ή μιας μόνο ιστορικής εποχής του τοπικού πολιτισμού, με αποτέλεσμα ο τουρίστας να καταγράφει ως τοπικό πολιτισμό αυτά που η διαφήμιση και η πολιτιστική βιομηχανία του τουρισμού του έχει ήδη προβάλλει τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού. Οδηγείται με αυτό τον τρόπο ο τουρίστας σε λάθος συμπεράσματα για τον τοπικό πολιτισμό, παραμένοντας στην επιφανειακή γνωριμία με αυτόν και ακολουθώντας ουσιαστικά έναν κύκλο, ο οποίος ξεκινάει πριν το ταξίδι⁴¹ και ολοκληρώνεται στο τέλος του με την ουσιαστική επιβεβαίωση των πολιτισμικών στερεοτύπων που του είχε δημιουργήσει η τουριστική διαφήμιση.⁴²

---

⁴¹ Ηγουμενάκης Γ. Νίκος, *Τουριστικό Μάρκετινγκ*, Εκδόσεις "Interbooks", Νέα Σμύρνη, 1996, σελ. 87-88.

⁴² Ηγουμενάκης Γ. Νίκος, *Τουριστικό Μάρκετινγκ*, Εκδόσεις "Interbooks", Νέα Σμύρνη, 1996, σελ. 294-323.

3.2 Ο τουρισμός ... κλάδος οικονομικής δραστηριότητας με προοπτική

Ο τουρισμός αποτελεί χωρίς άλλο ένα δυναμικό κλάδο οικονομικής δραστηριότητας κυρίως λόγω της δημιουργίας θέσεων εργασίας εκεί που συνήθως άλλοι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας χωλαίνουν. Δημιουργώντας θέσεις εργασίας, ο τουρισμός δημιουργεί και έσοδα για τους πληθυσμούς των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται ή μεγεθύνεται. Με αυτόν τον τρόπο συμβάλλει και στην εξομάλυνση του εισοδήματος, τόσο σε προσωπικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, ιδιαίτερα δε σε περιοχές που διακρίνονται για το χαμηλό δείκτη της οικονομικής τους δραστηριότητας και το χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα των πληθυσμών τους. Η ανάπτυξη του τουρισμού στις περιοχές αυτές προκαλεί χωρίς άλλο αξιόλογες εισροές.

Εκτός από τις άμεσες και εμφανείς επιδράσεις του τουρισμού υπάρχουν και αυτές που χαρακτηρίζονται σαν πολλαπλασιαστικές⁴³, οι οποίες εκτός ότι διευρύνουν τον οικονομικό και κοινωνικό ρόλο του τουρισμού, διευρύνουν παράλληλα και τον κύκλο των κοινωνικών ομάδων που επηρεάζονται από το φαινόμενο. Οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις του τουρισμού εκδηλώνονται με μια σειρά συναλλακτικών πράξεων και προκαλούν ποσοτικά και ποιοτικά αποτελέσματα. Αναμφίβολα, ο τουρισμός αποτελεί χωρίς άλλο παράγοντα οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ή μεγέθυνσης.⁴⁴

---

⁴³ Ηγουμενάκης Γ. Νίκος, *Τουρισμός και Ανάπτυξη*, Εκδόσεις "Interbooks", Αθήνα, σελ. 28-36.

⁴⁴ Ηγουμενάκης Γ. Νίκος, *Τουριστική Πολιτική*, Εκδόσεις "Interbooks", Αθήνα, 1997, σελ. 22-29.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ -ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

4.1 Υποβολη στρατηγικών marketing

Στο σημείο αυτό και εφόσον εκθέσαμε, κατόπιν επιλογής τα συγκεκριμένα μνημεία που επιλέξαμε, θα επιχειρήσουμε να τα προωθήσουμε μέσω στρατηγικών μάρκετινγκ. Προτού όμως προβούμε στο συγκεκριμένο εγχείρημα μας, κρίνουμε απαραίτητο να διευκρινίσουμε ότι οποιαδήποτε απόπειρα προώθησης των εν λόγω μνημείων προϋποθέτει την συνεργασία των αρμόδιων φορέων, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος μας. Είναι δηλαδή απαραίτητη σε κάθε περίπτωση η συμβολή των φορέων Αυτοδιοίκησης υπό την αιγίδα των αντίστοιχων υπουργείων με στόχο την εξασφάλιση των πρακτικών αναγκών κατά περίπτωση.

Η ανάδειξη όλου αυτού του πλούτου απαιτεί αρχικά τεχνικές υποδομές. Διάνοιξη δρόμων για εύκολη πρόσβαση των επισκεπτών με μέσα μεταφοράς δημόσια ή ιδιωτικά. Ο τουρίστας είτε αποτελεί μέλος κάποιου γκρούπ που ξεναγείται από επαγγελματίες είτε έχει επιλέξει την προσωπική περιήγηση πρέπει να μπορεί να φτάσει σε όλα αυτά τα σημεία χωρίς δυσκολία με την καθοδήγηση της ανάλογης σήμανσης αλλά και με ασφάλεια. Ένας πλήρης και αναλυτικός οδηγός με τουριστικές πληροφορίες θα ήταν επίσης ένα καλό εργαλείο στα χέρια του . Επιπλέον η σαφής οριοθέτηση αυτών των αρχαιολογικών χώρων και η οργανωμένη φύλαξη τους θεωρείται απαραίτητη στην συστηματοποίηση της τουριστικής εκμετάλλευσης των χώρων. Σωστός φωτισμός καθαριότητα-συντήρηση των ευρημάτων - οργανωμένη ξενάγηση είναι οι πρώτες βάσεις για την θεμελίωση της τουριστικής αναγνωρισιμότητας ενός τέτοιου χώρου.

Ανάλογη προβολή μπορεί να δοθεί επίσης με την διοργάνωση θεατρικών και μουσικών δρώμενων από συλλόγους, εγχώριους και μη, στα απομεινάρια των αμφιθεάτρων και των ορχηστρών που στέκουν ακόμα όρθια στο πέρασμα τόσων αιώνων. Έτσι ο πλούτος της αρχαίας ελληνικής, κληρονομιάς θα αποκαλυφθεί στο φυσικό της χώρο. Η πρόταση αυτή στηρίζεται στο γενικότερο θαυμασμό που επιδεικνύουν οι ευρωπαίοι εταίροι σε θέματα που αφορούν τον ελληνικό πολιτισμό και τις εκφάνσεις του.

Μια ακόμα ενδιαφέρουσα πρόταση είναι αυτή του εκπαιδευτικού τουρισμού. Αυτή μπορεί να υλοποιηθεί με την ανάθεση εργασιών στους φοιτητές κυρίως των πανεπιστημίων του εξωτερικού στα πλαίσια των σπουδών τους. Τα θέματα που μπορούν να εξαχθούν είναι δυνατόν να ποικίλλουν. Εννοούμε ότι ανάλογα με το αντικείμενο των σπουδών τους μπορούν να ασχοληθούν είτε με την αρχιτεκτονική του ναού, είτε με την αρχαιολογική του αξία, είτε με θέματα θρησκευτικής φύσεως που απορρέουν από το ναό. Έπειτα, προτείνεται η διοχέτευση των εργασιών στις αντίστοιχες ακαδημαϊκές κοινότητες με στόχο την γνωριμία, την προώθηση και κατ'επέκταση την επιτόπια προσεύλευση.

Επίσης σημαντική είναι η διοργάνωση από τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης προγραμμάτων σε διάφορες χρονικές περιόδους για να επισημάνουν τη σημαντικότητα της ύπαρξης αυτών των μνημείων στην περιοχή. Επιδοτήσεις επιχειρηματιών τουρισμού, ή τοπικών συλλόγων ή ακόμη και ντόπιων ερασιτεχνών που θέλουν να αναπτύξουν αυτές τις δυναμικές, θα δημιουργήσουν πρόσφορο έδαφος για την ορθή εκμετάλλευση των μνημείων χωρίς να υπάρχει ο κίνδυνος να χαθεί ο πολιτισμικός χαρακτήρας της περιοχής.

Ολοκληρώνοντας την απόπειρα μας αυτή είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι η επιλογή των συγκεκριμένων μνημείων μεταξύ του ανεκτίμητου πλούτου που χαρακτηρίζει το νομό της

Αιτωλοακαρνανίας είναι ενδεικτική. Επίσης θεωρούμε απαραίτητο να τονίσουμε ότι καμία από τις στρατηγικές αυτές προώθησης δεν είναι δυνατόν να υλοποιηθεί χωρίς την επέμβαση των αρμόδιων φορέων καθώς απαιτούνται για την πραγμάτωση τους όχι μόνο ανθρώπινο δυναμικό αλλά και μεγάλες οικονομικές δαπάνες.

4.2 Το παρόν... και το μέλλον

Η σύγχρονη Αιτωλοακαρνανία, προικισμένη με τοπία απaráμιλλης ομορφιάς και φυσικότητας, με άφθονους φυσικούς πόρους και σπουδαία πολιτιστική κληρονομιά, ζει έντονα το παρόν, προσαρμόζεται γρήγορα στις αλλαγές που αυτό επιφέρει, συνειδητοποιεί τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα και προσανατολίζεται μεθοδικά και αποφασιστικά σε μια νέα τροχιά ανόδου και αειφόρου ανάπτυξης.

Η οικονομία του Νομού βασίζεται κατά κυρίως στον πρωτογενή τομέα. Ο Νομός έχει ακόμα μεγάλες εκτάσεις με εσπεριδοειδή, ενώ τα τελευταία χρόνια γνωρίζουν ιδιαίτερη ανάπτυξη εξειδικευμένες σύγχρονες καλλιέργειες όπως τα σπαράγγια και η φράουλα. Παράλληλα, πολλοί αγρότες έχουν στραφεί ήδη στη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία με ένα σημαντικό και σταθερά αυξανόμενο αριθμό εκμεταλλεύσεων. Στο Νομό δεν υπάρχει μεγάλος στόλος σκαφών πελαγικής αλιείας. Όμως, ανεπτυγμένη είναι η παράκτια αλιεία με μικρά αλιευτικά σκάφη. Μοναδική για τη χώρα μας είναι η αλιευτική παράδοση που διαμορφώθηκε στους μεγάλους υγροτόπους με επίκεντρο το Μεσολόγγι και το Αιτωλικό. Αιώνες τώρα εφαρμόζεται η πρακτική διαχείρισης των ιχθυοπληθυσμών των λιμνοθαλασσών

με τη μέθοδο των ιβαριών⁴⁵. Τα τελευταία χρόνια έχει επιτύχει μεγάλη ανάπτυξη στο Νομό ο τομέας των υδατοκαλλιεργειών. Οι θαλάσσιες καλλιέργειες της τσιπούρας και του λαυρακιού αφορούν τον κύριο όγκο αυτής της παραγωγής. Πυρήνες ανάπτυξης τους αποτελούν οι παράκτιες ζώνες με τους απάνεμους όρμους στο Ιόνιο και τον Αμβρακικό. Η μελισσοκομία αποτελεί έναν ακόμα δυναμικό τομέα με μεγάλη προοπτική ανάπτυξης. Το κλίμα και η βλάστηση που υπάρχουν στο Νομό αποτελούν ευνοϊκές προϋποθέσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη του κλάδου.

Η Αιτωλοακαρνανία συνειδητοποιεί στις μέρες μας ότι έχει τη γόνιμη γη, τα νερά και ότι απαιτείται για να κάνει το επόμενο βήμα στην ανάπτυξη του αγροτικού της τομέα, να προσανατολιστεί σε μια κατεύθυνση που θα τη χαρακτηρίζει η αειφορία και η ποιότητα.

Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί και σημαντικές δραστηριότητες στους τομείς των μεταποιητικών επιχειρήσεων και του τουρισμού δίνοντας έμφαση στην τοπική πολιτισμική κληρονομιά και προβάλλοντας με περισσότερο επαγγελματισμό την αισθητική της αξία.

---

⁴⁵ Ιβάρι = φυσική, ορειοθετημένη περιοχή εντός της λιμνοθάλασσας του Μεσολογγίου, στην οποία εκτρέφονται ψάρια με φυσικό τρόπο, χωρίς την χρήση εμπορικών τροφικών παρασκευασμάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγγλική Βιβλιογραφία:

1. Middleton, V. T. C. (1988). *Marketing in Travel and Tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd.

Βιβλιογραφία στην Αγγλική Μεταφρασμένη στην Ελληνική:

1. Choy, D. J. L., Chuck, G. Y. & Makens, J. C. (2004). Τουριστική & Ταξιδιωτικής Βιομηχανία. Περιστέρι: Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝ».

Ελληνική Βιβλιογραφία:

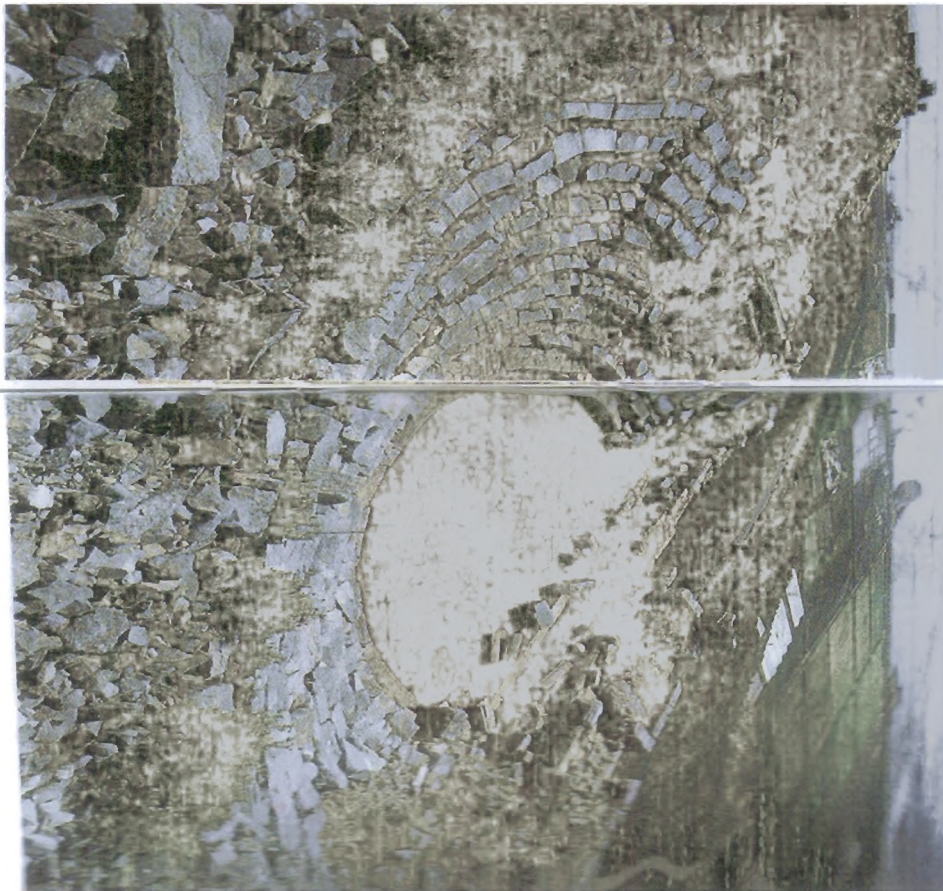
1. Αιτωλοακαρνανία: Φυσικό Περιβάλλον, Ιστορία, Μνημεία, Οικολογικές και Πολιτιστικές Διαδρομές – Β' Έκδοση. (1997). Αθήνα: ΤΕΔΚ Ν. Αιτωλοακαρνανίας – Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε.
2. Ευαγγελάτου, Χ. Γ. (1959). *Ιστορία του Μεσολογγίου*. Αθήνα: Ρουμελιώτικες Εκδόσεις.
3. Ηγουμενάκης, Ν. Γ. (1996). *Τουριστικό Μάρκετινγκ*. Αθήνα: INTERBOOKS.
4. Ηγουμενάκης Ν. Γ. (1997). *Τουριστική Πολιτική*. Αθήνα: INTERBOOKS.
5. Ηγουμενάκης, Ν. Γ. (2000). *Τουρισμός και Ανάπτυξη*. Αθήνα: INTERBOOKS.
6. Ηγουμενάκης, Ν. Γ., Κραβαρίτης, Κ. Ν. & Λύτρας Π. Ν. (1998). *Εισαγωγή στον Τουρισμό*. Αθήνα: INTERBOOKS.
7. Κατοπώδης, Γ. Σ. (1990). *Αιτωλική Συμπολιτεία – Α' Τόμος*. Αγρίνιο: Εκδόσεις Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας.
8. Κατοπώδης, Γ. Σ. (1990). *Αιτωλική Συμπολιτεία – Β' Τόμος*. Αγρίνιο: Εκδόσεις Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας.
9. Κατοπώδης, Γ. Σ. (1987). *Αρχαία Ακαρνανία*. Αγρίνιο: Εκδόσεις Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας.

10. Μανικάρου, Μ. (1999). *Αιτωλοακαρνανία – Αρχαία Θέατρα - Μύθο – Θεοί – Ήρωες*. Αγρίνιο: ΙΦΙΤΟΣ.
11. Μιτάκης, Δ. (1986). *Οινιάδες – Κατοχή*. Πάτρα: Έκδοση Κοινότητας Κατοχής Αιτωλοακαρνανίας.
12. Στεργίου, Δ. Λ. (1996). *Παλαιομάνινα: Από τα Βάθη των Αιώνων μέχρι Σήμερα*. Αθήνα: Αφοί Μπακόπουλοι.
13. Τζωρτζάκης, Κ. Μ. (1988). *Γενικές Αρχές Μάρκετινγκ*. Χαλάνδρι: ROSILI.
14. *Τουριστικός Οδηγός Αιτωλοακαρνανίας*. Μαρούσι: Αιτωλοακαρνανικός Τύπος.

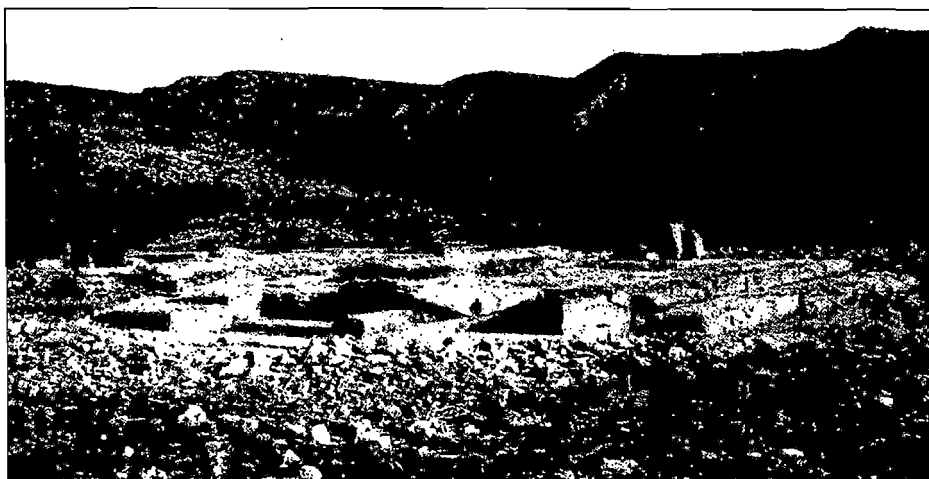
Παράρτημα

1: Εικόνες

Εικόνα 01: Το Θέατρο της Αρχαίας Πλευρώνας.

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ

Ο ναός της Αρτέμιδος πριν από τις ανασκαφές

Εικόνα 02: Ο Ναός της Αρτέμιδος στην Καλυδώνα.

Εικόνα 03: Η Πόλη των Οινιάδων

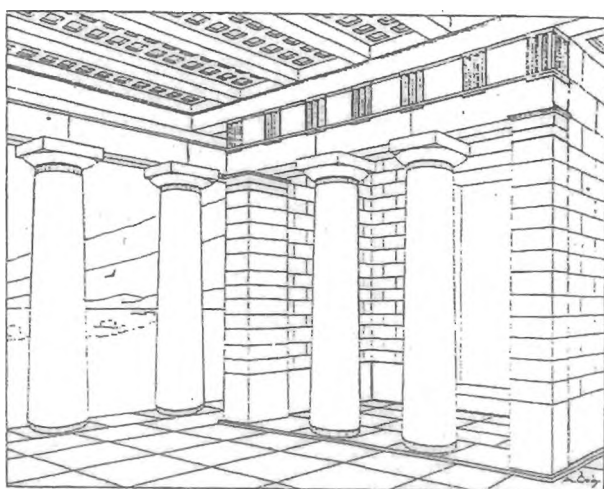

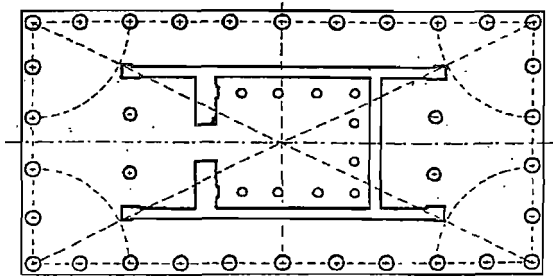
Εικόνα 04: Πύλη των Οινιάδων

Εικόνα 05: Το Θέατρο των Οινιάδων.

Εικόνα 06: Αναπαράσταση του πρόναου στου Στρατίου Διός.

Εικόνα 07: Γραφική κατασκευή της κατόψεως ναού του Στρατίου Διός.

Εικόνα 08: Ο ναός του Απόλλωνα στο Θέρμο.